

הנדסה לאחור של סוגיה: חשיפת מנגנון ה"איכא דאמרי"

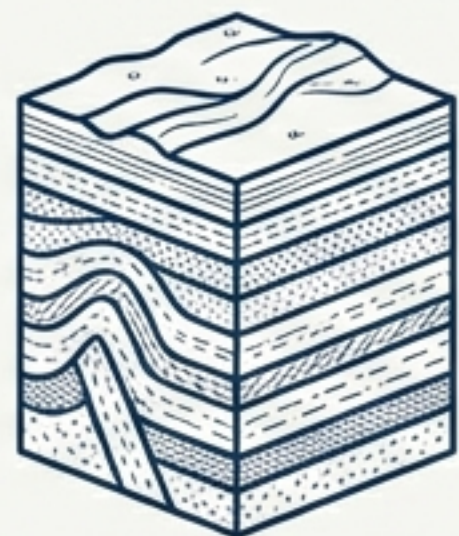
ניתוח מתודי של מסכת גיטין
מתוך שיעורו של הרב דוד ביגמן

עשר לחין

מרה מנצח ומלחין
מנצח ומלחין

[illegible][illegible]

מחקר ואקדמיה:
הבנת שכבות
הטקסט, ההקשר
ההיסטורי ועבודת
העורך.

הסינתזה:
הלכה כבתראי – לא רק
היסטורית, אלא ספרותית.

בריסק:
ניתוח מושגי עמוק
ודייקנות בהגדרת
מהות הדין.

האחרונים... העבירו אותם דרך שבט הביקורת שלהם, והחליטו מה נכון ולא נכון. (הרי"ף)

— העורך המאוחר מעצב את הסוגיה.

והח
עיו
מונח
ביס
כמי
נחמ
עמי
כעז

בברית חבצצות שבת
המקטבת בחצות היום
אשר זה יהיה שפור
האשיות והשמים את
המקטבת דמנפחיה
בחד המסתור צנח
במקור: והשמים שבת
היבון נפח דפרר

התעלומה: מהו באמת "איכא דאמרי"?

הגישה המתודית בסוגיה שלנו

- פירוש מעשי: "הכי קאמר" (כך התכוון לומר).
- פונקציה: עריכת מובהקת.
- מהות: יצירה של בעל הסוגיה (הסתמא דש"ס) שנועדה לתקן, להסביר או ליישב קושי לוגי מערכתי בטקסט.

התפיסה הרווחת

- פירוש מילולי: "יש אומרים".
- פונקציה: היסטורית.
- מהות: מציג שתי מסורות שונות לגמרי שנמסרו בבית המדרש לגבי מה שאמר החכם.

האנטומיה של הגירושין: תהליך רציף

"וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ" (דברים כ"ד)

שילוח

נתינה

כתיבה

מה קורה אם נוצר פער זמן בין ה"כתיבה"
ל"נתינה", ובני הזוג התייחדו בינתיים?
כאן נולד ה"גט ישן".

"וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ" (דברים כ"ד)
מביתו ונוכחין הן כ"ם הרחוקה רב"ת, שורה
משובר ב"ג"ל ושע"ה מה פ"ד כאן דא רז
בעדן ט"ם פ"ו, ו"ה"ן רקא ומתיד"איינז נידום
גיטה דזוהה זבך משום, שלחנת דזוהה לל
...

הפגם המהותי: שבירת הרצף המקראי (שיטת בית הלל)

"בית שמאי אומרים: פוטר אדם אשתו בגט ישן... ובית הלל אוסרים" (משנה גיטין פ"ח)

לפי שחזרו של הרב ביגמן, לשיטת בית הלל הפסול אינו טכני, אלא **קריסה של התהליך**. התורה דורשת רצף מלא. הייחוד שובר את החוליה בשרשרת, ולכן הגט פגום ביסודו ומבוטל.

"וכתב לה ספר כריתות ונחלץ בידה וישנין מביתו ונובן הק"ם הרחקה רב"תי, שורה משובר בלגדי ושעיה מה פידך כאן דא רז בערר טים פונו, ויה"ץ רקא ומתידאיינו נידום גיטה דזוהה זבך משדום, שליתזת דזוהה לל

שינוי פרדיגמה: מפסול מהותי לתקנה טכנית צדדית

1. תנאים מוקדמים (בית הלל)
העיקרון: פגיעה ברצף המקראי.
חומרה: גבוהה (פסול עצמי מהותי).

2. התוספתא
העיקרון: "שלא יהא גטה קודם לבנה" (חשש אופטי).
חומרה: בינונית (גזירה צדדית).

3. אמוראים (שמואל)
העיקרון: "שלא להוציא לעז על בניה".
חומרה: נמוכה (תקנה מדרבנן בלבד).

תובנה: עד ימיו של שמואל, הפגם הסטרוקטורלי העמוק של בית הלל נשכח **לחלוטין** או עבר **טרנספורמציה לעבר לבעיה צדדית קלה**.

שתי הגרסאות של שמואל (והפער הבלתי נתפס ביניהן)

הגרסה החלופית (איכא דאמרי)

**"אם נתגרשה -
תינשא לכתחילה"**

הדין: כשר לחלוטין. מותר לה
להתחתן על סמך הגט ללא שום
מניעה או שאלה.

הגרסה המקורית (שמואל א')

**"אם נישאת -
לא תצא"**

הדין: כשר בדיעבד בלבד. אם
התחתנה בטעות על סמך הגט, בית
הדין לא יחייב אותה להתגרש שוב.

השאלה: איך התדרדרנו מאיסור מוחלט (בית הלל), ל"**כשר בדיעבד**"
(שמואל א'), ועד **להיתר של "לכתחילה"** (שמואל ב')?

הזרז הסמוי: אילוץ "המניין הדוקני" של פרק ט'

3 = Limit

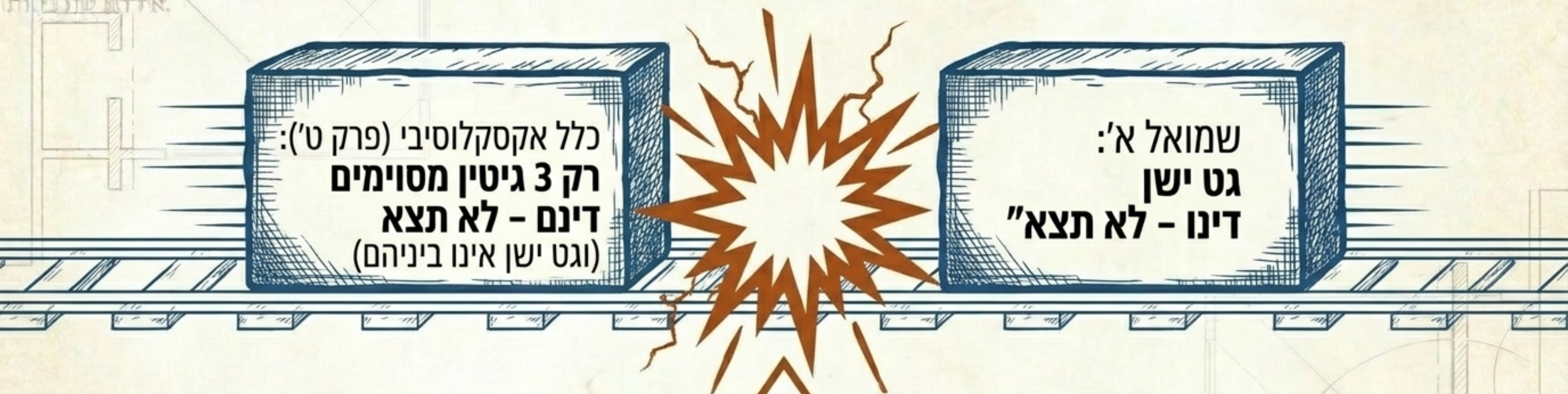
חוק האקסקלוסיביות (לא אומרים "תנא ושייר"):
הגמרא מתעקשת שהמספר 'שלושה'
הוא **רשימה סגורה ומוחלטת**.
רק שלושת אלו מקבלים את דין "לא
תצא", ואף גט אחר לא.

ממוגה

"שלושה גיטין פסולין
ואם נישאת הוולד
כשר..." (משנה פרק ט')

הגמרא קובעת שעבור שלושת
הגיטין הספציפיים הללו, הדין
המעשי הוא "לא תצא".

ההתנגשות הלוגית במערכת (Collision Error)

סתירה לוגית!

אם שמואל' אם שמואל צודק, היו צריכים להיות ארבעה גיכייטין ברשימה ולא שלושה. המערכת קורסת ומחייבת פתרון עריכתי דחוף.

הנדסה לאחור: כך העורך בורא את ה"איכא דאמרי"

שלב 1: האילוץ

אי אפשר לשנות את משנת פרק ט' –
הרשימה חייבת להישאר בדיוק על 3.

שלב 2: האלימינציה

אם הדין של גט ישן הוא לא "לא
תצא" (המקום תפוס), והוא לא יכול
להיות חמור יותר ("תצא"), אז...

שלב 3: ההסקה

שמואל היה חייב להתכוון
למקרה מקל הרבה יותר.

היצירה העריכתית: איכא דאמרי = הכי קאמרי!

העורך מסיק לוגית ששמואל התכוון לומר "תינשא לכתחילה".

**זו אינה מסורת היסטורית שמצאו במגירה, אלא חילוץ לוגי מבריק של
הסתמא דש"ס כדי לייצב את המערכת.**

המטמורפוזת של ההלכה: ממחיקה לאישור חלק

נקודת הסיום (הלכה למעשה בימינו): הדין הומר ל-"תינשא לכתחילה". אישה המגיעה להרכב רבני עם "גט ישן", תירשם לנישואין ללא שום בעיה.

הדרך (מנגנון העריכה): התנגשות לוגית מחייבת "הנדסה מחדש" של דברי האמוראים.

נקודת ההתחלה (בית הלל): פסול מהותי מדאורייתא. תהליך הגירושין קורס ואיסור מוחלט.

מסקנה: הלכה כבתראי – המבנה שיצר העורך המאוחר הוא זה שמעצב את המציאות המשפטית בסוף.

הממד המטא-הלכתי: מתמטיקה או חמלה?

מסלול החמלה והערכים:
העורכים השתמשו
באילוץ הלוגי ככלי טכני
כדי לעזור לאישה.
המטרה העמוקה: למנוע
מתקלה טכנית להרוס את
יכולתה להשתקם.

מסלול הלוגיקה הטהורה:
העורכים היו לכודים
באילוץ מתמטי של המילה
"שלושה" במשנה, ונאלצו
להנדס מוצא קר וטכני דרך
שמואל.

הערת הרב ביגמן: קשה לדעת מה קדם למה – הלוגיקה או המוטיבציה.
אך התוצאה הסופית מוטה בבירור לטובת שחרור האישה.

החובה המוסרית והאינטלקטואלית לחשוב

”מותר לחשוב, תחשוב עכשיו, ברגע זה. למדת שורה אחת – תחשוב מה האופציות.”

”

✓ “איכא דאמרי” או “איתמר” אינם תמיד הקלטה היסטורית, אלא לעיתים קרובות כלי עריכה והסקה.

✓ ההלכה למעשה נקבעת על ידי ה”סתמא דש”ס” – העורך המאוחר שרואה ומהנדס את התמונה הכוללת.

✓ בלימוד הסוגיה, אין להסתפק בשאלת ה”מאיפה זה בא” (סיבתיות), יש לחפש תמיד את ה”לשם מה” (המוטיבציה המערכתית).